

LLORET, Maria-Rosa; PONS-MOLL, Clàudia (ed.) (2021).
L'adaptació de manlleus en català i en altres llengües romàniques.
Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona. 198 p.

La societat de la informació actual, caracteritzada, entre d'altres, per un augment exponencial dels avenços científicotècnics i per l'ús quotidià, intensiu i globalitzat de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) i, en particular, de les xarxes socials, viu una època de màxima transferència interlingüística de cabal lèxic divers, és a dir, de manlleus. Aquest fenomen, massiu i comú a la majoria de llengües, compta, en els darrers temps, amb l'anglès com a principal llengua donant d'Occident (com es pot veure, per exemple, amb *ghosting*, *big data*, *Brexit*, *body pump*, *detox*, etc.) i amb una aportació emergent i a l'alça de llengües tant del Pròxim Orient, com l'àrab (*imam*, *hummus*, etc.), com de l'Extrem Orient, amb el xinès (*feng shui*, *wonton*, etc.) o el japonès (*ramen*, *futon*, etc.) com a llengües destacades.

Des del punt de vista fonològic, l'anàlisi dels manlleus resulta d'especial rellevància en la mesura que informa com no ho pot fer el lèxic natiu del grau de productivitat dels processos fonològics característics d'una llengua. L'anàlisi de l'adaptació dels manlleus a la llengua receptora, però, permet, a més, detectar universals lingüístics, així com és també d'interès, des del punt de vista aplicat, per a l'ensenyament i l'aprenentatge de segones llengües (L2) i de llengües estrangeres (LE). Malgrat això, l'estudi dels manlleus des de l'òptica de la fonologia en l'àmbit romànic és, encara avui, escàs. Amb el volum que ressenyem aquí, *L'adaptació de manlleus en català i en altres llengües romàniques*, editat per Maria-Rosa Lloret i per Clàudia Pons-Moll, es pretén contribuir a omplir aquest buit. L'obra és un recull de cinc articles sobre aspectes fonològics de l'adaptació dels manlleus a diverses llengües romàniques, seguits d'una transcripció de les intervencions en una taula rodona al voltant del tractament dels manlleus en català. Les editores signen una introducció que encapçala el volum en la qual exposen la informació i les consideracions que precedeixen aquestes línies. La introducció presenta a continuació succintament els treballs que integren el recull i en destaca les aportacions principals.

El primer article del volum, titulat «*Alegreto/allegretto*: reflexions a l'entorn de l'adaptació dels italianismes», de Glòria Claveria Nadal, discorre des d'una perspectiva contrastiva sobre els fenòmens que determinen l'adaptació formal dels italianismes sobretot a l'espanyol europeu, però també al català. L'article s'emmarca en el projecte internacional «Osservatorio degli Italianismi nel Mondo» (OIM), que disposa d'una extensa base de dades d'italianismes en diverses llengües (684 dels quals tenen l'espanyol europeu com a llengua receptora i 569 hi tenen el català), recopilats a partir de fonts lexicogràfiques d'un període històric de segles (§ 1.2). A partir

d'aquestes dades, l'autora fa una anàlisi dels processos d'adaptació gràfics i fonetico-fonològics dels préstecs italians en l'espanyol, dividits en tres contextos: el de posició d'inici de mot (§ 2.1), el de posició d'interior de mot (§ 2.2) i el de posició de final de mot (§ 2.3), que és el context en què s'estudien més processos. Aquesta anàlisi parteix d'una dimensió diacrònica i ofereix resultats rellevants des d'aquest punt de vista i, alhora, de tant en tant s'hi comparen les estratègies d'adaptació fonològica de l'espanyol amb les del català. Una de les conclusions principals de l'estudi (§ 4) és la confirmació d'una tendència a la conservació de la forma original a mesura que ens acostem a èpoques més recents, per exemple en l'elisió de les vocals finals *-e*, *-o* i *-i* després de consonant (elisió, *campione* > *campeón*, vs. manteniment, *spaghetti* > *espagueti*).

El segon article del volum es titula «L'adaptation des emprunts de l'anglais en français: variation dialectale, phonologie, lexicographie» i és obra de Marie-Hélène Côté. Es tracta d'una anàlisi comparativa entre l'adaptació que es fa en francès europeu estàndard i en francès del Quebec estàndard de 388 manlleus de l'anglès, recollits en dos diccionaris, el *Petit Robert*, per al primer cas, i l'*Usito*, per al segon. L'adaptació és analitzada a partir de tres factors: la forma fònica anglesa, les característiques fonotàctiques del francès i el paper de la grafia. Els resultats mostren que les dues varietats del francès estudiades es diferencien tant pel que fa al grau de contacte que tenen amb l'anglès (major al Quebec i, doncs, amb un acostament més gran a la forma fònica anglesa) com pel que fa a les restriccions segmentals intrínseques (menys laxes a Europa, on, d'altra banda, la forma gràfica té més pes).

L'article «Word-initial heterosyllabic clusters in loanword adaptation: from Catalan, Spanish and Italian loanwords into Sardinian», de Rosangela Lai, repassa, en primer lloc, l'evolució històrica del sard (§ 2), la qual explica l'estratificació actual del lèxic en relació amb el lèxic natiu i el manllevat de les dues grans varietats d'aquesta llengua, el sard campidanès i el sard logudorès. Aquestes diferències en el lèxic d'una i l'altra varietats són el reflex de les diferències de reparació o adaptació fonològica de les estructures estudiades en manlleus procedents de l'italià, del català i de l'espanyol: els grups consonàntics inicials *sC-* (§ 5) i les geminacions inicials /*ttf/*, /*ʃf/* i /*rr/* (§ 6). Pel que fa als grups consonàntics inicials *sC-*, en el sard campidanès aquesta estructura és plenament lícita i s'hi manté intacta en els manlleus provinents de l'italià (*schifo* [s'ki:fo] > [s'ki(f)fu]), mentre que el sard logudorès necessita reparar-la mitjançant la inserció d'una [i] inicial (*schifo* [s'ki:fo] > [is'ki(f)fu]).

El volum conté, a continuació, l'article «Estratègies en l'adaptació de manlleus en català i en altres llengües romàniques», de Clàudia Pons-Moll. Es tracta d'un estudi contrastiu de diverses estratègies d'adaptació fonològica dels manlleus, sobretot provinents de l'anglès, a què recorren un seguit de llengües romàniques estudiades: el català, l'espanyol, l'italià, el portuguès europeu i el portuguès del Brasil. La primera estratègia descrita (§ 2.1) és la importació diferencial o no reparació, la qual es produeix quan una estructura estranya al lèxic natiu s'incorpora sense ser alterada en el lèxic manllevat. La segona estratègia de què parla Pons-Moll és l'adaptació a la fonologia nativa (§ 2.2), consistent en l'adaptació de sons inexistents en l'inventari natiu o en l'aplicació a estructures estranyes a la llengua receptora de processos fonològics

que en són propis (com, per exemple, l'ensordiment d'obstruents finals en casos com *web*, en anglès amb [b] final però en català amb [p]). En tercer lloc, l'autora presenta el cas de la reparació divergent (§ 2.3), la qual es produeix quan la fonologia nativa i la no nativa recorren a estratègies diferents per reparar una estructura que en la llengua receptora no és permesa (per exemple, l'espanyol insereix una *e* epentètica al mot natiu *verde* però repara el manlleu *greencard* mitjançant l'elisió: *greencar[ø]*). En quart lloc, es parla de la reparació innecessària (§ 2.4), que té lloc quan els parlants, malgrat que una determinada estructura és resolta de la mateixa manera tant en la fonologia de la llengua donant com en la de la llengua receptora, reparen o eviten aquesta estructura. I, finalment, s'exposa el cas de l'emergència del no marcat (§ 2.5), que s'esdevé en dues situacions: quan la fonologia del manlleu és més restrictiva que la nativa o bé quan a la llengua receptora no hi ha evidència sobre com s'ha de resoldre una estructura determinada. Tot seguit, es discuteix sobre la interacció de processos diferents en un mateix manlleu (§ 2.6), sobre la coincidència o la discrepància entre llengües diferents a l'hora d'adaptar una mateixa estructura (§ 2.7) i sobre la relació del comportament fonològic dels manlleus amb l'adquisició i la producció d'L2 i LE (§ 3).

Al darrer dels articles, titulat «Loanword adaptations and European Portuguese segmental phonology», de Marina Vigário, s'hi estudia l'adaptació segmental d'un seguit de sons o de classes de sons que fan els parlants de portuguès europeu en pronunciar manlleus de l'anglès. Es tracta de sons com ara les africades angleses [tʃ] i [dʒ]; la fricativa glotal, [h]; l'aproximant postalveolar, [ɹ], o alguns tipus de diftongs. Les dades de què parteix l'estudi provenen de diccionaris i de corpus específicament dedicats als manlleus en portuguès europeu (§ 5). A partir de l'anàlisi de l'adaptació de tots els sons estudiats, es conclou que en bona mesura la fonologia nativa es respecta i que no hi ha indicis que apuntin a modificacions de l'inventari fonològic subjacent de la llengua, com tampoc no hi ha violacions remarcables de les restriccions que en defineixen la gramàtica (§ 7). L'estudi també aporta elements rellevants per a la discussió sobre aspectes controvertits de la fonologia segmental del portuguès europeu, com ara l'existència subjacent de semivocals i d'africades, i la no existència subjacent d'oclusives labialitzades, de vocals centrals no baixes, de vocals nasals i de la ròtica uvular.

L'apartat que clou el volum és el recull de les intervencions que van integrar la taula rodona titulada «Descripció i norma en la incorporació de manlleus al català», que va tenir lloc dins el 27è Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona (CLUB 27) l'any 2019. El moderador de la taula rodona, Francesc Xavier Vila, va proposar uns quants temes de debat al voltant del tractament dels manlleus a quatre experts vinculats a institucions que tenen l'estudi o la regulació del lèxic manllevat entre les seves tasques principals: Xavier Fargas, cap de comunicació del TERM-CAT, Centre de Terminologia; Judit Freixa, directora de l'Observatori de Neologia de l'Institut de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra; Mercè Lorente, membre numerària de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i directora de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra, i Ernest Ru-

sinés, cap del Departament d'Assessorament Lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. Els temes que centren les aportacions d'aquests experts són la diversitat denominativa en el camp dels manlleus (§ 1), la utilitat i la legitimitat de les institucions normatives (§ 2), l'evolució dels criteris d'admissió i d'adaptació dels manlleus en català (§ 3), les diferències de tractament dels manlleus i dels calcs en funció de les llengües de què provenen (§ 4) i l'anàlisi de la implantació de les decisions terminològiques i les polítiques que en fan difusió (§ 5).

El volum, en conclusió, ofereix una visió diversa i consistent, multilingüe i contrastiva, de l'adaptació dels manlleus, i tant pot adreçar-se a investigadors experts en aquest àmbit com a un públic força més ampli de lectors amb coneixements de lingüística. A través del recorregut que tracen els diversos capítols del llibre s'esbossa una panoràmica, pel que fa a l'adaptació dels manlleus en l'àmbit romànic, que mostra la gran varietat de possibles aspectes fonològics per estudiar (en aquest cas, a partir de dades de diccionaris i de corpus), així com la potencialitat que el contrast entre llengües ofereix. Sembla, doncs, que el buit que s'ha contribuït a omplir amb aquesta obra n'admet encara moltes més, per a les quals aquesta pot exercir de referent i de font d'inspiració destacats.

Xevi PUJOL I MOLIST
Universitat de Barcelona